«Den fødte tolkebruker?»

Samtale- og informasjonsmateriell om tolking og barn

Sluttrapport, Prosjektnummer 20018/HE2-235454

STØTTET AV STIFTELSEN DAM

NORGES DØVEFORBUND

Statped

Forord

«Den fødte tolkebruker?» er et prosjekt gjennomført av Statped for Norges døveforbund, med støtte fra Stiftelsen Dam. Prosjektet fikk tildelt midler i 2018 og produktene som kommer ut av prosjektet ferdigstilles i 2021. I denne rapporten vil vi gjøre rede for prosessen mot et samtale- og informasjonsmateriell om tolking som retter seg mot barn og de voksne rundt barna.

Den første takken går til Stiftelsen Dam som gjorde det mulig å lage materiell om tolking og barn. Takk også til alle som tok seg tid til å delta på erfaringsutvekslings-seminar. Deres innspill viste oss hvor de store utfordringene ligger, og hva vi måtte legge vekt på i utviklingen av samtale- og informasjonsmateriell. Materiellet ville ikke fått samme kvalitet uten forankring og eksempler fra praksis. Vi vil rette en stor takk til foreldre, barn, tolker, pedagoger, assistenter, formidler, helsesykepleier og trenere som har latt oss filme deres aktiviteter og delt sine erfaringer foran kamera. En spesiell takk til dere foreldre som lot oss snakke med, og filme de skjønne barna deres. Barnas perspektiv på tolking ville ikke blitt like godt ivaretatt uten barna med på laget. Statped skal også ha takk for å bidra med ekstra ressurser, slik at dette prosjektet får et solid sluttprodukt.

Sammendrag

Målsetting, målgruppe og bakgrunn for prosjektet

Første møte med tolk kan skje tidlig i livet hos barn med nedsatt hørsel. Allerede i barnehagealder kan tegnspråklige barn være i situasjoner med tolk. Men det å samhandle via tolk kan være utfordrende. Frem til nå finnes det ikke informasjon om tolking for barn. Dette prosjektet retter fokus mot de minste barna og voksne i deres nettverk. Hva skal til for at tegnspråklige barn skal få best mulig utbytte av tolk? Målsettingen med prosjektet var å utvikle samtale- og informasjonsmateriell om tolking og barn. Samtalemateriellet skal inspirere barn og voksne til å snakke om, og kanskje også prøve ut tolking på en mer systematisk måte. Produktene som kommer ut av dette prosjektet vil forhåpentligvis heve kunnskap om tolking, og skape bevissthet rundt hvilke muligheter og begrensninger som ligger i det å samhandle via tolk.

I hvilken grad oppsatte effektmål ble nådd

Gjennom prosjektet har vi møtt foreldre til tegnspråklige barn, pedagoger, tolker, rådgivere og fritidsledere. De ser frem til å få et samtale- og informasjonsmateriell om tolking og barn. Statped har satt tema på dagsorden og vil bruke materiellet i møte med laget rundt tegnspråklige barn. Materiellet vil også bli presentert på Statpeds nettsider, SoMe kanaler og på kurs og konferanser i regi av Statped. Norges Døveforbund vil også promotere og ta materiellet i bruk i sine fora.

Prosjektgjennomføring/metode

I prosjektets første fase hentet vi inn kunnskap fra litteratur og praksisfeltet. Vi observerte situasjoner der barn samhandlet med tolk. Møte med foreldre til tegnspråklige barn, pedagoger, tolker og andre i laget rundt barnet, ga oss verdifulle innspill på hva vi måtte legge vekt på i utvikling av samtale- og informasjonsmateriell. For å knytte kunnskapen til praksis, ønsket vi å vise til eksempler fra situasjoner der barn samhandler med tolk. Vi besøkte barnehager og fritidsaktiviteter der vi fikk tillatelse til å filme ulike aktiviteter med tolk. Det ble også gjennomført og filmet intervju med foreldre, barn, tolker og pedagoger.

Resultater og resultatvurdering

Prosjektet resulterer i to ressurser som skal ligge åpent og gratis på www.statped.no/tolkingogbarn. Til barna er det laget en digital bok "Hva er tolking?" Der møter vi Krølle 4 år. Han har nedsatt hørsel, og i barnehagen prates det både norsk og tegnspråk. Det er ikke alle i barnehagen som kan tegnspråk, så av og til har de med seg tolk. Til voksne lager vi temasiden "Tolking og barn". Den er forankret i faglitteratur om tolking og barn, og sterkt forankret i praksis. Erfaringer og betraktninger fra både døve og hørende fagpersoner har vært førende for arbeidet. Siden inneholder flere moduler; Hva er tolking? Barn og tolking, Tolkens oppgaver. Voksne sitt ansvar, Tolk i barnehage og opplæring, Foreldre og familie og Tolk på fritiden. Boken og temasiden er nært koblet til hverandre. Med disse ressursene får både barn og voksne tilgang på materiell som kan heve kunnskap og bevissthet rundt hva tolking innebærer og hvordan en kan legge til rette for god samhandling via tolk.

Oppsummering og videre planer

Som et resultat av prosjektet, foreligger det nå materiell om tolking og barn. Flere instanser i praksisfeltet har vært involvert i arbeidet, og prosjektet er godt kjent i organisasjonene. Statped vil promotere materiellet i sine kanaler på nett og SoMe og på kurs og konferanser i regi av Statped. Norges Døveforbund vil også promotere materiellet i sine fora. Tegnspråk og tolkeutdanningene ved NTNU, OsloMet og Høgskulen på Vestlandet vil bli tipset om materiellet som vil være aktuelt på deres pensum. NAV tolketjeneste vil også få beskjed om at materiellet foreligger og kan ta dette i bruk.

Innhold

1. Bakgrunn og målsetting 5
3. Prosjektgjennomføring og progresjon 6
Kunnskapsgrunnlag 6
Endringer 6
Informasjonsmateriell 6
Samtalemateriell 7
Progresjon 7
4. Resultater og resultatvurdering 8
Kunnskapsformidling 8
Prosjektets nytteverdi 9
5. Oppsummering og veien videre 9
Litteratur 10

1. Bakgrunn og målsetting

Minoritetsspråklige kan ha behov for tolk i en periode, frem til de har lært seg majoritetsspråket. Tegnspråklige derimot, vil kunne ha behov for tolk i ulike situasjoner gjennom hele livet. Dette fordi døve og personer med nedsatt hørsel aldri vil kunne lære seg å *høre* språk fullt ut.

Første møte med tolk kan skje tidlig i livet hos barn med nedsatt hørsel. Allerede i barnehagealder kan tegnspråklige barn være i situasjoner med tolk. Men det å samhandle via tolk kan være utfordrende. Det å forstå hvem som sier hva, hva tolkens oppgave er, og hvordan en kan bruke tolken på en hensiktsmessig og smidig måte, er noe en må lære seg. Hørselshemmede barn er ikke født med denne kompetansen. De trenger både erfaring og veiledning for å oppleve god samhandling via tolk. For å gi barna god veiledning, må de voksne rundt barna ha god kjennskap til tolking.

I norsk litteratur finner vi noe forskning på tolkemediert undervisning. Både Ringsø (2014) sin masteroppgave *Lærere og tolkers refleksjoner rundt det tolkemedierte klasserommet* og Berge (2016) sin doktorgradsavhandling *Tolkemediert undervisning for tegnspråklige elever i videregående skole. En analyse av undervisningstolkers rollesett* viser at det er behov for mer kunnskap om, og informasjon om samhandling med tolk. Denne forskningen er rettet mot undervisning, lærere og tolker sin oppgave og kompetanse. Med bakgrunn i funn fra sin forskning, gjennomførte Berge prosjektet «Hjelp – en tolk i klasserommet!» med midler fra Extrastiftelsen. Prosjektet ble avsluttet i 2019 og resulterte en film/veileder om tolking i videregående skole, og 4 artikler rettet mot skole og pedagoger. Gjennom prosjektperioden har det kommet nye publikasjoner som viser at samhandling via tolk ikke er helt uproblematisk. Det kan synes som om mange tror at hvis vi engasjerer tolk, så er problemet løst. Saltnes, Skaten og Torbjørnsen (2020) og Meulder og Haualand (2021) viser til at tegnspråktolker ikke gir full inkludering av tegnspråklige.

Frem til nå finnes det ikke informasjon om tolking for barn. I dette prosjektet retter vi fokus mot de minste barna og voksne i deres nettverk. Hva skal til for at tegnspråklige barn skal få best mulig utbytte av tolk?

Målsettingen med prosjektet var å utvikle samtale- og informasjonsmateriell om tolking og barn. Samtalemateriellet skal inspirere barn og voksne til å snakke om, og kanskje også prøve ut tolking på en mer systematisk måte. Det kan bidra til at tegnspråklige barn møter tolk med en førforståelse av situasjoner der de møter tolk. Informasjonsmateriellet retter seg til foreldre, pedagoger, og andre voksne som møter barn med tolk. Det skal heve kunnskap om tolking, og skape bevissthet rundt hvilke muligheter og begrensninger som ligger i det å samhandle via tolk. Produktene som kommer ut av dette prosjektet vil forhåpentligvis sette tema tolking på dagsorden, og skape mer bevissthet rundt hva en tolk kan bidra med, og ikke.

3. Prosjektgjennomføring og progresjon

Kunnskapsgrunnlag

I første fase av prosjektet la vi vekt på kunnskapsinnhenting. I tillegg til å bruke litteratur, hentet vi inn erfaringer fra praksis. Vi fikk vi observere en fritidsaktivitet der et tegnspråklig barn deltok med tolk. En av prosjektmedarbeiderne er tolk, og vedkommende tolket for barn i noen sammenhenger. Her vil vi presisere at dette ble gjort uten lønn fra NAV Tolketjeneste. Vår intensjon med å stille med tolk til aktiviteten var avklart med alle de involverte parter. Det var en felles forståelse for, og enighet om, at erfaringene fra disse aktiviteten skulle brukes inn dette prosjektet.

Prosjektet søkte også innspill fra praksis på hvilken type samtalemateriell som ville være mest hensiktsmessig for målgruppen. Både med tanke på form og innhold. Vi arrangerte et kartleggingsseminar der vi inviterte pedagoger, tolker, rådgiver i Statped, lærer fra NTNU tegnspråk og tolkeutdanning, representant fra foreldre- og oppvekstutvalg i Norges døveforbund, foreldre og døve som har erfaring med tolking og barn. Det ble først avholdt et felles seminar i Oslo. Etter en oppsummering av de innsikter vi fikk fra seminaret, og fra aktiviteter med barn og tolking, arrangerte vi oppfølgingsseminar. Det var flere som meldte interesse for å dele sine erfaringer. Det ble derfor to oppfølgingsseminar, et i Oslo og et i Trondheim.

Gjennom disse seminarene ble nye spørsmål reist. Er det riktig å legge vekt på at barn skal *lære* å bruke tolk? Hvordan er det for barn å samhandle via tolk? Hvordan skiller direkte kommunikasjon seg fra kommunikasjon via tolk? Hva krever det av samtalepartnere å kommunisere via tolk? Hvem bestemmer at barna skal ha tolk?

Endringer

Gjennom første fase i prosjektet, kunnskapsinnhenting, ble vi klar over behovet for en litt annen innfallsvinkelen enn det som var foreslått i prosjektbeskrivelsen. Ny forskning på tolkefeltet og innspill fra praksisfeltet fikk betydning for vinklingen og omfanget av informasjonsmateriellet til voksne. Bruk at Motion Capture ble også utfordrende å gjennomføre. Vi testet utstyr, men så at det ville bli et stort teknisk arbeid for å få et godt resultat. Ny teknologi er spennende, men må også vurderes anvendt der det er mest hensiktsmessig. I de neste avsnittene gjør vi rede for hvilke endringer som er gjort, og hvilke konsekvenser det har fått for prosjektet og sluttresultatet.

Informasjonsmateriell

Ifølge den opprinnelige prosjektplanen skulle hovedproduktet fra dette prosjektet være samtalemateriell for barn. Målet var at barna skulle bli kjent med og «lære» hvordan de skal bruke tolk. Det skulle også lages informasjonsmateriell om tolking rettet mot voksne rundt barnet. Kunnskapsinnhentingen utfordret denne innfallsvinkelen. For å kunne ta i bruk samtalemateriellet, må pedagoger, rådgivere, andre fagpersoner og foreldre til døve barn få økt kunnskap om tolking og tolket samhandling hos Det er de voksne rundt barna som har behov for å *lære* mer om tolking og tolket samhandling. Slik kan de bli gode støttespillere for barna, la de erfare og veilede dem på veien når de utforsker samhandling via tolk.

Et annet viktig forhold ved at voksne får økt kunnskap, er at det i større grad må stilles spørsmål rundt praksis med tolking. Det kan synes som om mange tror at hvis vi engasjerer tolk, så er problemet løst. Saltnes, Skaten og Torbjørnsen (2020) og Meulder og Haualand (2021) viser til at tegnspråktolker ikke gir full inkludering av tegnspråklige. Med mer kunnskap om tolking, kan vi

redusere risikoen for å forsterke illusjonen av at tegnspråklige barn blir inkludert ved å engasjere tolk i barnehagen, på fritiden og i opplæringen.

Norges Døveforbund har vært opptatt av at prosjektet skal signalisere at det viktigste for tegnspråklige barn er tilgang på tegnspråk, og mest mulig direkte kommunikasjon. Tolk er viktig i et tilgjengelighetsperspektiv, men for tegnspråklige barn vil direkte kommunikasjon på tegnspråk alltid være det beste. Den viktigste læringen for barn skjer i samspill med jevnaldrende, og voksne, som snakker samme språk. Barn må utvikle gode språklige ferdigheter og kommunikativ kompetanse før de kan nyttiggjøre seg tolking. For å lære mer om tolking, må vi også ha kunnskap om språk og samtale – hva vi gjør når vi samtaler, og hva som er annerledes i tolkede samtaler.

For å nå ut så bredt som mulig, blir informasjonsmateriellet publisert som en temaside på www.statped.no. Mange tegnspråklige barn mottar tjenester fra Statped, og nettsiden er en kjent kilde til informasjon blant foreldre, pedagoger og andre fagpersoner. Her vil vi også vise til resultatene fra Extraprosjektet «Hjelp – jeg har en tegnspråktolk i klassen min!».

Siden informasjonsmateriellet (temasiden) ble mer omfattende enn planlagt. Prosjektmidlene ville ikke strekke til for å komme i mål med denne delen av prosjektet. Statped anser dette som viktig kunnskapsformidling, og bidrar med ressurser for å ferdigstille temasiden om tolking og barn.

Samtalemateriell

Et av argumentene for å bruke Motion capture, var å unngå å filme situasjoner med barn. Da det viste seg vanskelig å få et godt resultat, valgte vi å oppsøke arenaer der barn samhandler med tolk. Vi innhentet samtykke til å filme tolkesituasjoner i to barnehager, et besøk av en gruppe barnehagebarn ved Vitensenteret i Trondheim, en turntrening og en arrangert samtale med helsesykepleier. I tillegg til to fra prosjektgruppen i Statped, leide vi inn kameramann fra Helmet Films & Visual Effects til dette arbeidet. Tilnærmingen var å filme det som skjedde, og at vi i etterkant plukket ut aktuelle klipp til materiellet. Vi fikk også filmet intervju med pedagoger, tolker, foreldre og barn på disse besøkene. Besøkene resulterte i et omfattende filmmateriale som ble gjennomgått for å plukke ut det som var aktuelt å knytte opp mot budskapet i produktene.

Både informasjons- og samtalemateriellet som kommer ut av prosjektet inneholder en rekke klipp fra situasjoner der barn samhandler med tolk. Mange av intervjuene knyttes opp mot tema som berøres i informasjonsmateriellet og gir en nær kobling mellom teori og praksis. Samtalemateriellet vil være tilgjengelig fra temasiden, men også legges som en egen ressurs under på Statped.no/erher som er en nettportal med tegnspråklig materiell og læremidler for barnehage, grunnskole, videregående skole, voksenopplæring og «Se mitt språk» som er et tegnspråkopplæringsprogram for foreldre.

Progresjon

Endringene som er beskrevet førte til at prosjektet vokste i omfang. Koronapandemien satte også sitt preg på fremdriften. Vi rakk heldigvis å gjennomføre alle opptak før landet stengte ned, men pandemien førte til endringer i arbeidsoppgaver til de involverte. Sluttdato for prosjektet ble flyttet ett år frem, fra juni 2020 til juni 2021.

Samtalemateriellet ble ferdigstilt ved sluttdato, men arbeidet med informasjonsmateriellet fortsetter gjennom høsten 2021. Vi har valgt å vente med publisering av samtalemateriellet frem til temasiden er ferdigstilt. Begrunnelsen for dette valget, er at de to produktene er nært koblet til hverandre. For å få best mulig utbytte av samtalemateriellet, må de voksne være godt kjent med informasjonsmateriellet (temasiden) før du bruker samtalemateriellet med barna.

4. Resultater og resultatvurdering

Prosjektet resulterer i to ressurser som ligger åpent og gratis på nett. Til barna er det laget en digital bok *Hva er tolking?* Der møter vi Krølle som er 4 år gammel. Krølle har nedsatt hørsel, og i barnehagen prates det både norsk og tegnspråk. Det er ikke alle i barnehagen som kan tegnspråk, så av og til har de med seg tolk. Gjennom boken får barna presentert ulike situasjoner med tolk. Både gjennom Krølle sine erfaringer, og med filmsnutter som viser situasjoner der barn samhandler via tolk. Boken legger opp til samtale og refleksjon rundt tolking, og tips til hva de kan snakke om.

Til voksne har vi laget temasiden *Tolking og barn* på Statped.no. Den er forankret i faglitteratur om tolking og barn, og sterkt forankret i praksis. Erfaringer og betraktninger fra både døve og hørende fagpersoner har vært førende for arbeidet. Siden inneholder flere moduler; *Hva er tolking? Barn og tolking, Tolkens oppgaver. Voksne sitt ansvar, Tolk i barnehage og opplæring, Foreldre og familie* og *Tolk på fritiden.* Litteraturlisten henviser til litteraturen som er brukt i utviklingen av temasiden, og som anbefalt lesing for de som samhandler mye med tolk.

Temasiden er nært koblet til samtalemateriellet som ble laget til barna. De som skal bruke samtalemateriellet henvises til temasiden, og på temasiden henvises til boken «Hva er tolking?» og tips til hvordan den kan tas i bruk.

Kunnskapsformidling

Tilnærmingen med litteraturgjennomgang og kontakt med praksisfeltet, har gitt oss en bred forståelse av hva vi bør legge vekt på i et informasjonsmateriale om tolking og barn. Tolk er definert som et hjelpemiddel, og finansieres i stor grad av NAV. Det å samtale via tolk er annerledes enn å snakke direkte med hverandre. Tolken skal være upartisk, men vil likevel sette sitt preg på samtalen. Når en deltar i samtaler med tolk, er det ikke nødvendigvis lett å være en fullverdig deltaker. Disse forholdene er ikke like åpenbare for alle, og det kan synes som om mange tror at tolken løser alle problemer når to eller flere ikke deler samme språk. Tolk er viktig i et tilgjengelighetsperspektiv, men det er viktig å være klar over at tegnspråklige ikke nødvendigvis blir inkludert med tolk til stede.

Gjennom prosjektet fikk vi bekreftet at det er behov for mer kunnskap om tolking, både blant barn og voksne. Tolking er en praksis mange benytter seg av, men som de i liten grad stiller spørsmål ved eller evaluerer. Når engasjerer vi tolk? Hvilke forventninger har vi til tolken? Hvordan fungerer det for barna? Hva er tolkens ansvar, og hvilket ansvar må de andre voksne ta i situasjonen? Er tolk riktig tiltak i alle situasjoner? Dette er spørsmål som ble reist gjennom prosjektet og som forsøkes besvares. I materiellet har vi sammenfattet kunnskap fra litteratur om tolking med erfaringer fra foreldre, pedagoger, tolker, ansatte ved tolkeutdanningene på NTNU og OsloMet, rådgivere og barn og voksne som har samhandlet mye via tolk. Det er ikke sikkert leserne finner et «riktig» svar for alle situasjoner, men de vil forhåpentligvis stille seg noen spørsmål som hever bevisstheten rundt hva vi gjør når vi lar barn samhandle via tolk.

Prosjektets nytteverdi

Tegnspråklige barn får nå tilgang på et materiell om tolking som er tilpasset dem. Samtalemateriellet, i form av boken *Hva er tolking?*, gir voksne et godt redskap til å sette tema på dagsorden og undre seg over denne praksisen sammen med barna. Da vi var ute på besøk i barnehagen, fikk vi bekreftet at dette er noe de har savnet. Både pedagoger, rådgivere i Statped og foreldre ser frem til å få informasjonsmateriell i form av en bok og en temaside. Dette er kunnskapskilder som kan oppleves lettere tilgjengelig enn å lese faglitteratur, da de knytter an til praktiske situasjoner med tolk og andres erfaringer.

Også voksne som samhandler mye via tolk har pekt på at de i grunn vet lite om hvordan tolking preger samtalen. De opplever at det er noe, men kan ikke alltid sette fingeren på hva det er som skurrer. Temasiden på Statped.no har tittelen tolking og barn, men den vil også være nyttig for voksne som samhandler via tolk.

Ressursene vil også være lett tilgjengelig for Norges Døveforbund, slik at de kan bruke materiellet i aktuelle forum.

5. Oppsummering og veien videre

Bakgrunnen for prosjektet var at det var behov for å utvikle informasjonsmateriell om tolking som også rettet seg mot barn. Hovedmålgruppen er tegnspråklige barn og voksne i deres nettverk. Selv om prosjektet nå avsluttes, vil det leve videre i form av de produktene som kommer ut av det.

Prosjektet har fått en god forankring i Statped. Materiellet som nå foreligger, vil bli tatt aktivt i bruk av rådgivere, pedagoger og læremiddelutviklere som har kontakt med nettverk rundt tegnspråklige barn. De barnehagene vi besøkte gjennom prosjektperioden venter spent på resultatet og vil ta det i bruk når materiellet lanseres. Prosjektgruppen vil følge opp dette, og be om tilbakemeldinger på om, og hvilken nytteverdi de ser av produktene.

I prosjektets første fase hadde vi kontakt med representanter fra blant annet barne- og oppvekstutvalget i Norges Døveforbund, lærere fra tegnspråk og tolkeutdanningen ved NTNU og OsloMet, og Nav tolketjeneste. Disse vil oppfordres til å bruke materiellet i sine organisasjoner og være gode ambassadører for produktene. Norges Døveforbund vil bruke dette materiellet på sine nettsider og i andre aktuelle fora.

Litteratur

Berge, S. S (2016). *Tolkemediert undervisning for tegnspråklige elever i videregående skole. En analyse av undervisningstolkers rollesett.* (Doktoravhandling, NTNU Institutt for grunnskolelærerutdanning og bachelor i tegnspråk og tolking).

De Meulder, M. og H. Haualand (2019): Sign language interpreting services. A quick fix for inclusion? I *Translation and Interpreting Studies*. https://doi.org/10.1075/tis.18008.dem (april 2021).

Ringsø, T. (2014). *Lærere og tolkers refleksjoner rundt det tolkmedierte klasserommet. En intervjustudie.* (Masteroppgave, NTNU Institutt for språk og litteratur).

Saltnes, Skaten og Torbjørnsen (2020) Å høre til? I B.I. Borthne Hvidsted, I.Kuginyte-Arlauskiene & G. Söderlund (Red.) *Tilpasset opplæring og spesialpedagogikk i teori og praksis* (s.191-211). Bergen: Fagbokforlaget